

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16\(45\)-141-161](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-16(45)-141-161)

УДК 331.556

Бугаєва Марія Вікторівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та підприємництва

Центральноукраїнського національного технічного університету.

Кропивницький, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7460-9279>

bmw87forever@gmail.com

Рубан Валентина Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної медицини і організації охорони здоров'я

Донецького національного медичного університету.

Кропивницький, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7745-8699>

rybanvn54@gmail.com

ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНИЙ РИНОК ПРАЦІ

Анотація. У статті досліджено важливі аспекти сутності трудової міграції та її соціально-економічного змісту, а також її основні види і чинники. Авторами проаналізована динаміка основних показників трудової міграції в Україні, гострі питання трудової міграції, які потребують врегулювання. Досліджено основні спонукальні мотиви українських трудових мігрантів і країни їх працевлаштування. Зокрема визначено, що основна причина трудової міграції українців за кордон полягає у труднощах із пошуком гідно оплачуваної роботи на батьківщині. Упродовж останніх п'яти років економічні чинники міграції посилилися політичними та безпековими, що й привело до швидкого зростання міграційних настроїв населення та інтенсивності міграції. Український ринок праці характеризується професійно-кваліфікаційним дисбалансом робочої сили та неоднорідністю кон'юнктури. А відтік трудових кадрів відбувається за останні роки також за рахунок внутрішньої міграції в країні і трудової міграції українців. Можна констатувати, що Україна стала одним із основних трудових донорів для країн Західної Європи. Враховуючи підписання Угоди про Асоціацію Україна – ЄС, то на сьогоднішній день трудова міграція українців набирає нових обертів завдяки відкритому доступ до ринку товарів Євросоюзу, а також до ринків праці. Сьогодні українці стали одними з ключових трудових мігрантів зі сходу, особливо в таких країнах як Польща, Чехія і Угорщина. Реалії

сьогодення засвідчили, що трудова міграція з України з метою працевлаштування в країнах ЄС на певний термін з метою заробітку, буде продовжуватись і у майбутньому. Обґрунтовано, що наслідки міграційних процесів є неоднозначними на національний ринок праці. Їхній вплив на соціально-економічний і політичний розвиток України збільшується. Авторами продемонстровано переваги і недоліки для України в цілому. У цілому, наслідки міграції для України досі були позитивними, але якщо значний чистий відтік мігрантів буде продовжуватись такими ж темпами, то Україна все-таки зазнає катастрофічних втрат. Тому, головним завданням розвитку системи управління міграцією є визначення максимально можливих і максимально узгоджених на міждержавному рівні меж внутрішньої компетенції держави в організації міграційного процесу.

Ключові слова: робоча сила; міграція; трудова міграція; трудові мігранти; національний ринок праці.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Глобальна міграція робочої сили стала найголовнішим фактором розвитку світового господарства і міжнародних економічних відносин в останні десятиліття. Напрямо євроінтеграції України у світову економічну систему пришвидшив процеси входження країни у процеси міжнародної міграції. В такому контексті виходять на перший план питання впливу міжнародної трудової міграції на економічний розвиток держав, зокрема на їхні ринки праці. Це стосується безпосередньо, як країн походження мігрантів, так і приймаючих країн. Звідси випливає, що потребує вирішення проблема регулювання міжнародної трудової міграції і, відповідно її наслідків для національних ринків праці. Це є складним процесом, оскільки на нього впливають багато чинників, як внутрішнього середовища, так і зовнішнього. Найкращим розвитком процесів міжнародної трудової міграції, є ситуація, коли сама країна забезпечує дотримання міжнародних стандартів регулювання міграційних потоків, враховуючи як національні інтереси, так і інтереси зовнішніх мігрантів. Саме така продумана політика буде сприяти вирішенню демографічних дисбалансів всередині країни, розвитку ринку праці і допоможе сформуванню позитивного іміджу на міжнародному ринку праці. Враховуючи складність, гостроту та значущість таких процесів, вважаємо тему дослідження актуальною та своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародної трудової міграції, її впливу на національні ринки праці, недоліки та

переваги, а також використання її переваг на користь розвитку національних ринків праці, досліджувались такими зарубіжними вченими: Дж. Аранго, Дж. Борхас, К. Босвелл, Е. Вейнстейн, Дж. Вільямсон, З. Зелінський, С. Кастельс, Д. Кард, Дж. Коен, А. Куочі, М. Міллер, Дж. Пішке, Дж. Тейлор, К. Філіпс, Р. Фридман, М. Хазанс, Д. Хансон, Д. Хант, Дж. Р. Харіс, Т. Хаттон, Дж. Хьюго, К. Циммерман, Б. Чізвік та ін. Значний внесок у дослідження міжнародної міграції та її впливів на національний ринок праці, внесли вітчизняні вчені і науковці з країн СНД: В. Борщевський, Н. Ваврищук, Н. Грущинська, Т. Драгунова, І. Івахнюк, І. Лапшина, О. Малиновська, О. Михайловська, І. Ольшевська, Ю. Присяжнюк, О. П'ятковська, С. Рязанцев, М. Стасюк, О. Ступницький, С. Якубовський.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у дослідженні теоретико-методичних засад впливу трудової міграції робочої сили на національний ринок праці, зокрема ринок праці України, а також розробка практичних рекомендацій щодо покращення державної політики в напрямку регулювання процесів міжнародної міграції робочої сили.

Відповідно до визначеної мети поставлено наступні **завдання**:

- виявити сутність категорії «міграція», її зміст, як соціально-економічного явища;
- проаналізувати види та функції міграції, основні негативні та позитивні наслідки трудової міграції для країни;
- здійснити аналіз міграційних процесів в Україні за останні роки та визначити їх вплив на національний ринок праці;
- надати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності державної політики в напрямку регулювання процесів міжнародної трудової міграції в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси міжнародної міграції робочої сили в контексті глобалізації світового господарства і євроінтеграційних процесів України.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти впливу міжнародної міграції робочої сили на національний ринок праці України.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Мобільність працездатного населення є однією з характеристик гнучкого ринку праці, і вона полягає в готовності частини працересурсного потенціалу мігрувати з метою працевлаштування на робочі місця з більш привабливими

умовами праці. На нинішньому етапі, формування ринку праці в Україні, трудова міграція є вимушеною та в переважній більшості випадків має нелегальний характер, що стає причиною порушення прав людини, зростання криміногенної ситуації та тіньового сектора економіки, як на території України, так і для країни їх постачальника. Реалізація права на зайнятість, скорочення рівня і темпів безробіття, захист прав громадян, що працюють за межами держави – питання, які через свою виключну соціально-економічну значимість турбують фахівців різних спеціальностей [1], [2], [3].

Міграція (від лат. *migratio*) – переселення, тобто територіальне переміщення населення, пов'язане зі зміною місця проживання. Не всі переселення вважають міграцією, а лише ті, що пов'язані з перетином певних кордонів – державних, адміністративних. До міграцій не належать переміщення, які не спричиняють жодних змін у соціальних зв'язках особи і майже не впливають ані на саму особу, ані на її суспільне оточення як у місці вибуття, так і прибуття (тобто туристичні, рекреаційні поїздки, короткочасні гостьові візити чи поїздки на відпочинок) [4].

Головна специфічна ознака міграції – намір індивіда змінити місце проживання, влаштуватися на новому місці. Тому міграція – це просторова активність (переміщення) індивіда, спрямована на оволодіння ресурсами нових територій і пов'язана зі зміною місця проживання.

У міграції, як суспільно-економічного явищі є три параметри: зміна індивідом координат свого перебування, тобто переміщення (чинник мобільності); намір індивіда поліпшити своє матеріальне і (або) соціальне становище (чинник потреб); прагнення індивіда обжитися на новому місці та вважати його «другою батьківщиною» (чинник стабільності).

У науковій економічній літературі існує багато підходів до класифікації видів міграції залежно від критерію, що покладений в її основу. В нашому дослідженні ми ставимо акцент насамперед на трудову міграцію, тобто це міграція до іншої країни з метою працевлаштування, і вона може бути чотирьох видів:

1) офіційна трудова міграція – переміщення громадян, які виїждять за кордон, декларуючи метою виїзду участь у трудовій діяльності;

2) неофіційна легальна міграція – поїздки за кордон із декларованою метою туризму або відвідування родичів із подальшим працевлаштуванням та реєстрацією в країні реципієнті;

3) успішна нелегальна міграція – поїздки, пов'язані з незареєстрованою зайнятістю видами діяльності, дозволеними законодавством відповідних країн;

4) міграція жертв злочинних угруповань – торгівля людьми та інші

випадки перебування мігрантів у нелюдських умовах або зайнятість протиправною діяльністю за кордоном не з власної волі.

Виходячи з цього, виокремлюють три типи трудових мігрантів:

1) трудові мігранти, які прибувають на роботу за контрактом – напівкваліфіковані чи некваліфіковані робітники, котрі перебувають у країні певний період часу;

2) висококваліфіковані спеціалісти – працівники транснаціональних компаній та спільних підприємств, які за характером діяльності переїзять від країни до країни;

3) нелегальні трудові мігранти.

Міграція виконує функцію розвитку населення, тобто сприяє змінам соціально-психологічних характеристик людей, розширенню світогляду, накопиченню знань про різні сфери життя, обміну трудовими навичками і виробничим досвідом, розвитку особистості, її матеріальних, соціальних і духовних потреб, інтеграції національних культур. Також виокремлюють селективну функцію, сутність якої полягає в тому, що різні соціально-демографічні групи різною мірою беруть участь у міграційних переміщеннях. Найбільш значущими функціями міграції є економічна та соціальна. Економічна функція полягає в забезпеченні кількісної та якісної відповідності між попитом і пропозицією робочої сили різного профілю й кваліфікації у різних регіонах або країнах.

Отже, чинником трудової міграції вважається передусім різниця рівнів матеріального добробуту людей, умов праці й побуту, а причиною – суперечність між потребами особистості та можливостями їхнього задоволення у місці постійного проживання.

До найважливіших аспектів соціально-економічної функції міграції належить задоволення індивідуальних та соціально-групових потреб індивідів.

Соціально-економічна суть трудової міграції населення полягає у забезпеченні кількісної та якісної відповідності між потребою у робочій силі та наявністю її у різних регіонах, а також у реалізації прагнень працівників задовольнити особисті потреби [5].

Міграційну поведінку індивіда можна визначити як сукупність дій та відносин, що опосередковано впливають на переселення індивідів або відмову від переселень. Серед основних спонукальних чинників такої поведінки виокремлюють міграційне настановлення, міграційну мотивацію, міграційну готовність, які засвідчують схильність суб'єкта до сприйняття майбутніх подій і до дій у певному напрямку, що забезпечує усталений цілеспрямований характер перебігу відповідної діяльності та є основою доцільної вибіркової активності людини [4].

До традиційних спонукальних мотивів і причин міжнародної міграції робочої сили в останнє десятиріччя долучилися політична та економічна кризи; поглиблення регіональної та світової економічної інтеграції; розвиток сучасних засобів комунікацій; інформаційний фактор, а також неекономічні чинники. У науковій літературі існує різноманітна класифікація чинників (часто взаємозалежних), під впливом яких формуються напрями та масштаби міграційних процесів [6], [7], [8], [9], [10].

Що ж стосується основних наслідків трудової міграції для країни, то тут переважають здебільшого негативні, а саме: – втрата країною конкурентоспроможної частини власних трудових ресурсів; уповільнення темпів розвитку в зв'язку зі значною міграцією працездатного населення, здатного створювати ВВП країни; використання іммігрантів за кордоном переважно на низько кваліфікованих важких роботах зі шкідливими умовами праці і поганими умовами проживання, відсутністю медичного страхування, наявністю випадків їх дискримінації та експлуатації місцевими роботодавцями; тривала відірваність від родини.

Серед позитивних результатів трудової міграції, то можна назвати такі: сприяння євроінтеграції України, зокрема в міжнародний ринок праці через міждержавний обмін робочою силою; надання можливості реалізувати свої здібності за кордоном, підвищити кваліфікацію, ознайомитися зі світовим досвідом, поліпшити матеріальне становище як самих мігрантів, так і членів їхніх сімей; стимулювання до більш продуктивної діяльності українських працівників через виникнення конкуренції із закордонними фахівцями; підвищення світового рейтингу і створення позитивного іміджу України, як демократичної, вільної та відкритої європейської країни.

Отже, міграційні процеси є важливою складовою, що формує кількісні зміни населення, зміни якісних характеристик трудового потенціалу суспільства, трансформації ринку праці.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань, були використані сучасні наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з питань сутності і видів міграції, трудових міграційних процесів та їх впливу на національні ринки праці, а також звіти міжнародних організацій в галузі економіки, міграції, демографії, дані офіційної статистики в Україні. Для досягнення поставленої мети в дослідженні використовувалися загальнонаукові і специфічні методи дослідження, зокрема методи аналізу і синтезу для виявлення науково-теоретичних основ трудової міграції, теоретичного

узагальнення, історичний, науково-аналітичний, систематизації та класифікації. Для надання кількісної оцінки процесам трудової міграції був використаний статистичний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEACH RESULTS

У дослідженні важливо визначити наскільки великих масштабів набрала трудова міграція з України, її динаміку за останні роки та причини.

Національні та міжнародні інформаційні джерела повідомляють про масове зростання трудової міграції громадян України в Польщу та інші країни ЄС. Після політичних потрясінь і економічної кризи в Україні, починаючи з 2014 року, значні зміни в міграції і міграційних тенденціях українців дійсно вірогідні. Однак досі дебати на цю тему часто ґрунтуються на припущеннях і випадках, а не на фактах і аналізі. Спираючись на останні дослідження Німецької консультативної групи в Україні, ми здійснили аналіз останніх змін і тенденцій у трудовій міграції українців, а також їх причини і наслідки для національного ринку праці.

Для більш реальної та достовірної оцінки загальної кількості українських трудових мігрантів, ми спираємося у дослідженні на два статистичних джерела: Спеціальні модулі з міграції за 2012 і 2017 роки Українського обстеження робочої сили (LFS) [11], які охоплюють тих мігрантів, які до сих пір є членами домогосподарств в Україні - отже, переважно тимчасову міграцію (регулярну і нерегулярну). З іншого боку, статистичні дані України та країн-партнерів, особливо узгоджені Євростатом, що стосуються всіх офіційно працевлаштованих громадян України за винятком нелегальних мігрантів [12], [13], [14], [15].

Спочатку розглянемо країни працевлаштування українських мігрантів та кількість трудових мігрантів по них, що наведені у таблиці.

Отже, ми отримали оцінку за 2017 рік, виходячи з даних країни-партнера і додаючи близько третини мігрантів по даних обстеження робочої сили, щоб врахувати нерегулярних тимчасових мігрантів. Оцінка за 2012 рік сформована за тим же принципом. Що стосується Росії, де не існує адміністративних даних про зареєстрованих українських мігрантів в 2012 році, то ми припускаємо, що зменшення кількості трудових мігрантів в Росії, що досить помітно за даними обстеження робочої сили, стосується також адміністративних даних по Росії.

Отже, ми оцінюємо загальний обсяг міграції робочої сили з України за такими обсягами:

2012 р.: Щонайменше 1,6 млн осіб.

2017 р.: Щонайменше 2 млн чоловік.

Таблиця

**Країни працевлаштування українських мігрантів
за джерелом даних, тис. чол.**

Країни	Обстеження робочої сили (LFS)		Статистичні дані країн-партнерів	
	2012 р.	2017 р.	2012 р.	2017 р.
<i>Сусідні країни</i>				
Білорусь	21	22	н.д.	н.д.
Російська Федерація	510	343	н.д.	346
<i>Країни члени ЄС</i>				
Чеська Республіка	152	123	103	116
Німеччина	28	10	112	118
Італія	156	147	225	235
Польща	169	507	122	451
Португалія	21	21	44	32
Іспанія	53	н.д.	78	89
В цілому по ЄС(Євростат)			779	1,177
<i>Інші країни</i>				
Ізраїль	н.д.	14	н.д.	н.д.
США	н.д.	23	н.д.	н.д.
Країни, що не входять до списку	70	93		
ВСЬОГО	1,182	1,303		

Ці оцінки є консервативними, тобто нижньою межею. Вони показують середню кількість трудових мігрантів за ці роки, а не загальну кількість людей, що задіяні в процесі трудової міграції, оскільки багато людей проводять тільки частину року за кордоном на тимчасових або сезонних роботах.

Зазначені цифри підтверджують зростання міграції робочої сили в період між 2012 і 2017 роками. Втім, оцінка за 2017 рік вказує на значне зростання міграції – 7% (кількість трудових мігрантів, поділена на кількість населення працездатного віку). Наші оцінки також в основному збігаються з останніми дослідженнями ЦЕС, які оцінили середню кількість трудових мігрантів за 2017 рік у 2,6 млн чоловік [16].

В цілому такі оцінки відповідають загальним уявленням про те, що міграція робочої сили з України в останні роки демонструє сильну динаміку зростання. Трудова міграція з України сповільнилася лише в 2019 році, але не ясно, чи є це загальним уповільненням міграції – можливо, через зменшення різниці в заробітній платі – або відображає перехідні явища протягом виборчого року в Україні.

Загалом, в Україні відсутні точні дані про обсяги, структуру, напрями міграційних переміщень населення. Причиною цього є тривале зволікання з проведенням демографічного перепису (останній проводився в 2001 році), відсутність стимулів до належного ведення реєстраційної статистики, складності з організацією збору даних про трудових мігрантів, їх працевлаштування, доходи, тривалість поїздок тощо.

Відтак, вітчизняна офіційна статистика трудових міграцій спирається лише на звітність організацій, які здійснюють діяльність, пов'язану з працевлаштуванням громадян України за кордоном, підприємств, які уклали договори підряду з закордонними підприємствами, а також за даними вибіркового обстеження.

Огляд доступних статистичних джерел про обсяги сучасної української трудової міграції дає змогу отримати таку картину:

Загальна кількість трудових мігрантів становить: 5,9 млн осіб (Звіт з міграції спеціальної комісії ООН за 2017 р.) [15]; 4 млн осіб (16% населення країни) – дані Центру економічної стратегії (за 2017 р.) [17].

Чисельність українців, які одночасно працюють за межами країни, становить (з числа тих, хто сплачує податки в Україні): 3 млн осіб (за даними ІДСД НАНУ) [11]; 2,6–2,7 млн осіб (за даними Центру економічної стратегії) [17].

За період 15 років (2002–2017 рр.) 6,3 млн осіб виїхало з України і не повернулося (3 млн виїхало через західний кордон, 3,2 млн осіб – через східний) [18]. Тривалість роботи за кордоном переважної більшості українських заробітчан, які повернулися до України, не перевищує одного року (29% – працювали понад рік, 14% – кілька років) [18].

Розглянемо основні країни призначення українських трудових мігрантів (за результатами аналізу даних МОМ та Держстату України (рис.).

За останні роки трудова міграція та її значні обсяги призвели до зменшення нашої робочої сили і скорочення чисельності населення. Також додатковий ризик для України – це збільшення кількості студентів, що навчаються за кордоном. Стихийний процес виїзду українських громадян у пошуках роботи за кордон є характерною рисою трудової міграції українців. Країни ЄС, які обирають українці для пошуку роботи, та працевлаштування є пріоритетними. Згідно статистичних даних, кожен хвилину з України виїжджає дві особи (одним з основних факторів виїзду – трудова міграція.).

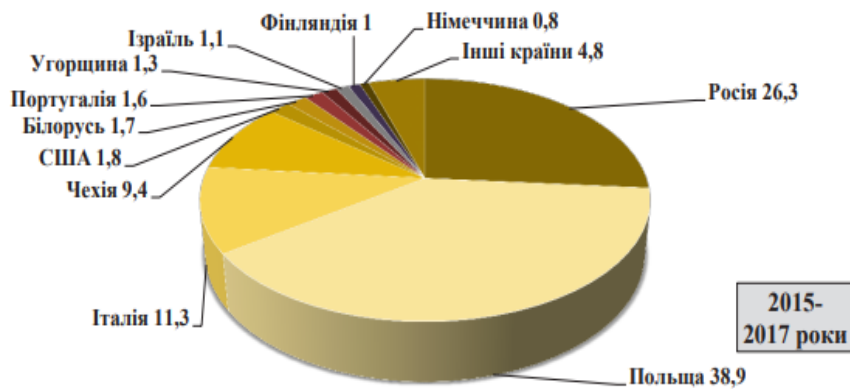

Рис. Основні країни призначення українських трудових мігрантів у 2015–2017 роках [19], [20]

Найважливіша офіційна статистика не дозволяє повною мірою уявити масштаби трудової міграції. За неофіційною статистикою, кількість працюючих українців за кордоном щонайменше може бути від 2-х млн до 4 млн осіб. Проте точна оцінка кількості трудових мігрантів з України є проблематичною. Зазначимо також, що українці є головною групою трудових мігрантів в таких країнах ЄС, як: Польща, Чехія, Румунія, Угорщина, Словаччина, Литва і т.д.

В Україні на даний час на ринку праці склалась ситуація, що компанії не можуть знайти працівників, так вони ще і не можуть їх втримати. В Україні найвищий рівень плинності кадрів в Європі – за рік кожен п'ятий співробітник звільняється, і тому підприємства змушені знову шукати нових людей. Тому українські компанії вже зараз називають дефіцит кадрів критичним. Українські трудові мігранти головною причиною міграції називають низьку зарплату в Україні.

За даними досліджень соціологічної групи «Рейтинг», основою мотивацією у бажанні працювати за кордоном респонденти найчастіше називали вищий рівень зарплати в інших країнах (72%) [13].

Основна причина трудової міграції українців за кордон полягає у труднощах із пошуком гідно оплачуваної роботи на батьківщині. Упродовж останніх п'яти років економічні чинники міграції посилюються політичними та безпековими, що й привело до швидкого зростання міграційних настроїв населення та інтенсивності міграції.

Реалії сьогодення свідчать, що трудова міграція, або заробітчанство з метою працевлаштування в країнах ЄС на певний термін з метою

заробітку, буде продовжуватись.

Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво (чоловіки) та домашнє господарство (жінки). Водночас зростає зайнятість у промисловості. Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція. За даними Держстату, тривалість 57% поїздок на заробітки не перевищує трьох місяців.

Отже, чіткого оцінювання – наскільки великими є втрати національного ринку праці через трудову міграцію не має. Надаючи певні переваги приймаючим країнам і країнам походження мігрантів, міграція створює безліч проблем, які потребують нових підходів до їх вирішення або пом'якшення негативного соціально-економічного впливу на внутрішній ринок праці.

Стан ринку праці в Україні залежить від загальної економічної ситуації. Вітчизняний ринок праці характеризується професійно-кваліфікаційним дисбалансом робочої сили та неоднорідністю кон'юнктури. А відтік трудових кадрів відбувається за останні роки також за рахунок внутрішньої міграції в країні і трудової міграції українців. Можна констатувати, що Україна стала одним із основних трудових донорів для країн Західної Європи. Враховуючи підписання Угоди про Асоціацію Україна – ЄС, то на сьогоднішній день трудова міграція українців набирає нових обертів завдяки відкритому доступ до ринку товарів Євросоюзу, а також до ринків праці. Сьогодні ринки праці країн ЄС потребують все більше трудових мігрантів і українці стали одними з ключових трудових мігрантів зі сходу, особливо в таких країнах як Польща, Чехія і Угорщина.

Наслідки міграційних процесів є неоднозначними. Їхній вплив на соціально-економічний і політичний розвиток України збільшується. Ступінь цього впливу багато в чому залежить від ефективності міграційної політики держави. Тому, головним завданням розвитку системи управління міграцією є визначення максимально можливих і максимально узгоджених на міждержавному рівні меж внутрішньої компетенції держави в організації міграційного процесу.

Таким чином, можна продемонструвати переваги і недоліки для України в цілому:

- Трудова міграція робить позитивний вплив на Україну, зокрема зростають грошові перекази в грошовому вираженні, які є вагомим внеском в доходи домогосподарств (а отже, і внутрішнього попиту), зменшуючи дефіцит поточного рахунку;

- Міграція робочої сили сприяла відновленню реальної заробітної плати в Україні завдяки каналам пропозиції робочої сили та внутрішнього попиту/попиту на робочу силу;
- Тимчасовий вплив з українського ринку праці низько кваліфікованих працівників, коли їхня пропозиція тут перевищує попит, у короткотерміновій і, можливо, у середньотерміновій перспективі, мабуть, не створюватиме істотних перешкод для розвитку національної економіки. У такий період тимчасова міграція означеної категорії може навіть бути корисною для української економіки;
- Однак трудова міграція дійсно висококваліфікованих кадрів створює проблеми для розвитку вітчизняних підприємств. В майбутній перспективі, якщо ситуація в українській економіці стосовно висококваліфікованої робочої сили не покращиться, то загроза не лише уповільнення зростання, а навіть і періодичної стагнації економіки України може стати цілком реальною.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У цілому, наслідки міграції для України досі були позитивними, але якщо значний чистий відтік мігрантів буде продовжуватись такими ж темпами, то Україна все-таки зазнає значних втрат. У ситуації, коли кількість робочої сили скорочується, і зростання реальної заробітної плати випереджає зростання продуктивності, зростання витрат на робочу силу і нестача працівників врешті-решт стануть стримуючим фактором для інвестицій. До того ж, з часом стане складно фінансувати національні витрати, такі як пенсії та підтримка інфраструктури, якщо все більше українців будуть працювати і платити податки за кордоном, а не вдома. Для України, яка має стрімко старіюче населення (збільшення середнього віку через збільшення тривалості життя і низької народжуваності), тривала чиста еміграція людей працездатного віку створить проблеми в довгостроковій перспективі.

Тому важливим питанням постає те, чи вірогідне продовження трудової міграції в формі чистого відтоку працівників з України. Це залежить, по-перше, від того, наскільки заробітна плата і умови життя відрізняються в Україні та в потенційних країнах для працевлаштування, а по-друге, від того, наскільки ці країни відкриті для українських трудових мігрантів.

Очевидним є різниця в оплаті праці між Україною та іншими європейськими країнами і вона дуже велика. Навіть з урахуванням

неофіційної заробітної плати в Україні, більш низьких витрат на життя і її майбутнього зростання, різниця в оплаті праці, ймовірно, буде залишатися стимулом для міграції ще довгі роки.

Крім цього, відкритість країн ЄС до трудових мігрантів з України може в подальшому зростати. Через демографічні зміни і старіння населення багато країн, включаючи старі країни-члени ЄС, такі як Німеччина і Франція, все частіше будуть зіштовхуватися з нестачею працівників і можуть відповідно коригувати свою імміграційну політику.

Таким чином, міграція робочої сили з України, ймовірно, збережеться, хоча щорічний відтік може зменшитися. Важкого тиску економічної кризи, що почалася в 2014 році і створила труднощі для багатьох людей, вже немає. Однак прийшла інша криза – Пандемія коронавірусної хвороби у 2020 році, і вона вже вплинула на глобальну економіку і національні ринки праці. Яким чином буде розвиватися ситуація далі, на сьогоднішній день не відомо, але в разі найгірших наслідків і повного локдауну, національні ринки праці будуть обмежені тільки власними трудовими ресурсами. Якщо ж, ситуація з пандемією буде взята під повний або частковий контроль, то міжнародна трудова міграція тільки посилиться через досить відчутний удар економікам багатьох країн, зокрема української. Таким чином буде зберігатися різниця в заробітній платі і умов життя, в той час як групи українців за кордоном і посилення демографічного тиску на західних сусідів України зроблять трудову міграцію легшою в найближчі роки.

Зрозуміло, що трудова міграція буде важливим фактором для України в наступні роки. Незважаючи на те, що її наслідки досі були в основному корисними для мігрантів, їхніх родин та української економіки в цілому, це може змінитися в довгостроковій перспективі, якщо еміграція почне шкодити цінувій конкурентоспроможності, інвестиційному клімату і державним фінансам в Україні.

Але постає питання, якими саме повинні бути політичні наслідки. Очевидно, що жоден уряд не може (або навіть не має намагатися) перешкоджати громадянам вільно виїжджати за кордон. Ми вважаємо, що держава в даному випадку повинна зосередитись на наступних заходах:

По-перше, необхідно аналізувати більше статистичних даних і робити це частіше для того, щоб мати актуальну і вичерпну інформацію по цій гострій ситуації і усім її наслідкам для національного ринку праці. Вони можуть включати питання про практику трудової міграції колишніх і нинішніх членів домогосподарств в ході наступного перепису, щорічні модулі обстеження робочої сили (LFS) з міграції (зараз проводяться лише

кожні п'ять років), а також питання про міграційний статус членів домогосподарств в регулярних обстеженнях робочої сили.

Питання міграції повинні бути частиною стратегічного планування політики України. Оскільки не існує (бажано і не мати їх) короткострокових інструментів призупинення існуючого відтоку, то Україні слід намагатися адаптуватися до чистої еміграції і використовувати її переваги, пом'якшуючи негативні наслідки, які вона викликає. Це може включати в себе політику щодо зменшення регіональних розбіжностей, надання допомоги українцям за кордоном через консульські служби, служби зайнятості та юридичні консультації, впровадження політики діаспори для заохочення залучення українців за кордоном в економіку і суспільство України, навчання студентів правильним навичкам для роботи, як в Україні, так і за кордоном, і заохочення користування офіційними каналами для грошових переказів (і пов'язаного з цим фінансового розвитку) за рахунок зниження витрат на переказ грошей з ЄС в Україну по офіційним каналам.

Перш за все, економічне зростання і позитивні економічні перспективи необхідні Україні для того, щоб спонукати людей залишатися і інвестувати в своє майбутнє в Україні. Впроваджуючи всебічні економічні реформи, Україна має можливість створити сприятливі умови для економічного зростання і соціального розвитку, які зможуть поліпшити очікування людей щодо їхнього життя в Україні в порівнянні з потенційними країнами для працевлаштування.

Виявлені тенденції, та практичні рекомендації можуть бути корисними для використання на регіональному та національному рівні при покращенні державної політики регулювання процесів і впливів міжнародної трудової міграції в контексті євроінтеграційних процесів України.

Перспективи подальших досліджень. З урахуванням проведеного дослідження і виявлених наслідків для національного ринку праці України, вбачаємо перспективи подальших досліджень у напрямку розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності державної політики щодо регулювання процесів міжнародної трудової міграції в Україні, зокрема враховуючи ключові рекомендації для інституції ЄС, органів влади та організацій громадянського суспільства України навколо врегулювання питань трудової міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] *Населення України. Трудова еміграція в Україні.* Київ, Україна: Ін-т

- демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010, 233 с.
- [2] С. Пирожков, Е. Малиновская, А. Хомра, *Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект: монография*. Киев, Украина: НИПМБ, 2003, 134 с.
- [3] Л. О. Аза, «Етнорегіональний вимір трудової міграції в Україні», *Ринок праці та зайнятість населення*, № 3, с. 6–10, 2010.
- [4] М. Слюсаревський, О. Блинова, «Міграція як соціально-психологічне явище: види, функції, чинник та закономірності», *Світогляд*, № 5(55), 2015. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2015-10-5/svitoglyad-2015-5-9-slyusarevskiy-blinova.pdf>
- [5] Й. Р. Гілецький, *Географія України*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://geoknigi.com/>
- [6] А. П. Гайдуцький, «Характерні риси української трудової міграції за кордон», *Економіка та держава*, № 9, с. 88–92, 2010.
- [7] І. А. Лапшина, «Міжнародна трудова міграція і соціальний капітал України», *Регіональна економіка*, № 1, с. 156–162, 2010.
- [8] О. Ровенчак, «Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять», *Політичний менеджмент*, № 2, с. 127–139, 2006. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/8810>
- [9] І. П. Майданік, «Проблеми регулювання та координації трудових міграційних процесів», *Демографія та соціальна економіка*, № 2, с. 86–92, 2005.
- [10] О. Краузе, «Зовнішня трудова міграція населення України», *Галицький економічний вісник*, № 2(27), с. 26–34, 2010.
- [11] *Labour force surveys (LFS)*. 2017. [Online].
Available: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/labour-force-surveys/labour-force-surveys-lfs/pong/publications/labour-force-surveys-lfs-2017/>
- [12] Державна служба статистики. *Офіційний веб-сайт*. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- [13] «Динаміка міграційних настроїв українців», *Дослідження соціологічної групи «Рейтинг»*. [Електронний ресурс].
Доступно: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniya_ukraincev.html
- [14] Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи

- Національної академії наук України. *Офіційний веб-сайт*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://idss.org.ua/index>
- [15] *International migration report high lights*, 2017. [Online]. Available: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
- [16] *How many Ukrainians have departed and what can be done about this*. [Online]. Available: <https://ces.org.ua/en/how-many-ukrainians-have-departed-and-what-can-be-done-about-this-2/>
- [17] Українці все частіше працюють за кордоном, але повертаються в Україну. Центр економічної стратегії. 2018. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://ces.org.ua/ukraintsivse-chastishe-pratsiuiut-za-kordonom/>
- [18] Настрої серед українців-заробітчани. Соціологічна група «Рейтинг». [Електронний ресурс]. Доступно: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nastroeniya_sredi_ukraincevzarobitchan.html
- [19] *МОН «Міграція в Україні: факти і цифри» 2016 рік*. [Електронний ресурс]. Доступно: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf2
- [20] Зовнішня трудова міграція населення України. *Статистичний бюлетень за 2015–2017 роки*. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

THE IMPACT OF LABOR MIGRATION ON THE NATIONAL LABOR MARKET

Mariia Buhaieva,

Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor Department of Economics and Entrepreneurship
Central Ukrainian National Technical University.
Kropyvnytskyi, Ukraine.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7460-9279>
bmw87forever@gmail.com

Valentuna Ruban,

Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor Associate Professor of
Social Medicine and Health Care Donetsk National Medical University.
Kropyvnytskyi, Ukraine.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7745-8699>
rybanvn54@gmail.com

Abstract. The article examines important aspects of the essence of labor migration and its socio-economic content, as well as its main types and factors. The authors analyze the dynamics of the main indicators of labor migration in Ukraine, acute issues of labor migration that need to be addressed. The main motives of Ukrainian labor migrants and their country of employment are studied. In particular, it was determined that the main reason for the labor migration of Ukrainians abroad is the difficulty in finding a decently paid job at home. Over the past five years, the economic factors of migration have intensified by politically and security-wise factors, it has led to a rapid increase in migration sentiment and the intensity of migration. The Ukrainian labor market is characterized by occupational imbalances in the workforce and heterogeneity. And the outflow of labor in recent years is also due to internal migration in the country and labor migration of Ukrainians. It can be stated that Ukraine has become one of the main labor donors for the countries of Western Europe. Given the signing of the EU-Ukraine Association Agreement, today the labor migration of Ukrainians is gaining momentum due to open access to the EU goods market, as well as to labor markets. Today, Ukrainians have become one of the key labor migrants from the east, especially in countries such as Poland, the Czech Republic and Hungary. The today realities have shown that labor migration from Ukraine in order to work in the EU for a certain period of time in order to earn money will continue in the future. It is substantiated that the consequences of migration processes are ambiguous on the national labor market. Their influence on the socio-economic and political development of Ukraine is increasing. The authors demonstrate the advantages and disadvantages for Ukraine as a whole. Overall, the effects of migration on Ukraine have so far been positive, but if the significant net outflow of migrants continues at the same pace, Ukraine will still suffer catastrophic losses. Therefore, the main task of the migration management system is to determine the maximum possible and most consistent at the interstate level of the internal competence of the state in the organization of the migration process.

Keywords: labor force; migration; labor migration; migrant workers; national labor market.

ВЛИЯНИЕ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ НА НАЦИОНАЛЬНЫЙ РЫНОК ТРУДА

Бугаева Мария Викторовна,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и предпринимательства
Центральноукраинского национального
технического университета.

Кропивницкий, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7460-9279>

bmw87forever@gmail.com

Рубан Валентина Николаевна,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры социальной медицины и
организации здравоохранения
Донецкого национального медицинского университета.

Кропивницкий, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7745-8699>

rybanvn54@gmail.com

Аннотация. В статье исследованы важные аспекты сущности трудовой миграции и ее социально-экономического содержания, а также ее основные виды и факторы. Авторами проанализирована динамика основных показателей трудовой миграции в Украине, острые вопросы трудовой миграции, которые требуют урегулирования. Исследованы основные побудительные мотивы украинских трудовых мигрантов и страны их трудоустройства. В частности определено, что основная причина трудовой миграции украинцев за границу заключается в трудностях с поиском достойно оплачиваемой работы на родине. На протяжении последних пяти лет экономические факторы миграции усилились политическими и факторами безопасности, что и привело к быстрому росту миграционных настроений населения и интенсивности миграции. Украинский рынок труда характеризуется профессионально-квалификационным дисбалансом рабочей силы и неоднородностью конъюнктуры. А отток трудовых кадров происходит за последние годы также за счет внутренней миграции в стране и трудовой миграции украинцев. Можно констатировать, что Украина стала одним из основных трудовых доноров для стран Западной Европы. Учитывая подписание Соглашения об ассоциации Украина – ЕС, то на сегодняшний день трудовая миграция украинцев набирает новые обороты благодаря открытому доступу к рынку товаров Евросоюза, а также на рынки труда. Сегодня украинцы стали одними из ключевых

трудоухо мигрантово с востока, особливо в таких странах как Польша, Чехия и Венгрия. Реалии показали, что трудовая миграция из Украины с целью трудоустройства в странах ЕС на определенный срок с целью заработка, будет продолжаться и в будущем. Обосновано, что последствия миграционных процессов являются неоднозначными для национального рынка труда. Их влияние на социально-экономическое и политическое развитие Украины увеличивается. Авторами продемонстрированы преимущества и недостатки для Украины в целом. В целом, последствия миграции для Украины до сих пор были положительными, но если значительный чистый отток мигрантов будет продолжаться такими же темпами, то Украина все-таки испытает катастрофические потери. Поэтому, главной задачей развития системы управления миграцией является определение максимально возможных и максимально согласованных на межгосударственном уровне границ внутренней компетенции государства в организации миграционного процесса.

Ключевые слова: рабочая сила; миграция; трудовая миграция; трудовые мигранты; национальный рынок труда.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Naselennia Ukrainy. Trudova emihratsiia v Ukraini. Kyiv, Ukraina: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M. V. Ptukhy NAN Ukrainy, 2010, 233 s.
- [2] S. Pirozhkov, E. Malinovskaya, A. Homra, Vneshnie trudovye migracii v Ukraine: social'no-ekonomicheskij aspekt: monografiya. Kiev, Ukraina: NIPMB, 2003, 134 s.
- [3] L. O. Aza, «Etnorehionalnyi vymir trudovoi mihratsii v Ukraini», Rynok pratsi ta zainiatist naselennia, № 3, s. 6–10, 2010.
- [4] M Sliusarevskiy, O. Blynova, «Mihratsiia yak sotsialno-psykholohichne yavvyshche: vydy, funktsii, chynnyk ta zakonomirnosti», Svitohliad, № 5(55), 2015. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitogliad/svit-2015-10-5/svitoglyad-2015-5-9-slyusarevskiy-blynova.pdf>
- [5] Y. R. Hiletskyi, Heohrafiia Ukrainy. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://geoknigi.com/>

- [6] A. P. Haidutsyki, «Kharakterni rysy ukrainskoi trudovoi mihratsii za kordon», *Ekonomika ta derzhava*, № 9, s. 88–92, 2010.
- [7] I. A. Lapshyna, «Mizhnarodna trudova mihratsiia i sotsialnyi kapital Ukrainy», *Rehionalna ekonomika*, № 1, s. 156–162, 2010.
- [8] O. Rovenchak, «Vyznachennia ta klasyfikatsii migratsii: nablyzhennia do operatsiinykh poniat», *Politychnyi menedzhment*, № 2, s. 127–139, 2006. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/8810>
- [9] I. P. Maidanik, «Problemy rehuliuвання ta koordynatsii trudovykh mihratsiinykh protsesiv», *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, № 2, s. 86–92, 2005.
- [10] O. Krauze, «Zovnishnia trudova mihratsiia naseleння Ukrainy», *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, № 2(27), s. 26–34, 2010.
- [11] Labour force surveys (LFS). 2017. [Online]. Available: <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/labour-market/labour-force-surveys/labour-force-surveys-lfs/pong/publications/labour-force-surveys-lfs-2017/>
- [12] Derzhavna sluzhba statystyky. Ofitsiinyi veb-sait. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- [13] «Dynamika mihratsiinykh nastroiv ukraintsiv», *Doslidzhennia sotsiolohichnoi hrupy «Reitynh»*. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracii_nastroeniukraintsiv.html
- [14] Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. Ofitsiinyi veb-sait. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://idss.org.ua/index>
- [15] International migration report high lights, 2017. [Online]. Available: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
- [16] How many Ukrainians have departed and what can be done about this. [Online]. Available: <https://ces.org.ua/en/how-many-ukrainians-have-departed-and-what-can-be-done-about-this-2/>
- [17] Ukraintsi vse chastishe pratsiuiut za kordonom, ale povertaiutsia v Ukrainu. Tsentr ekonomichnoi stratehii. 2018. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://ces.org.ua/ukraintsivse-chastishe-pratsiuiut-za-kordonom/>

- [18] Nastroi sered ukraintsiv-zarobitchan. Sotsiologichna hrupa «Reitynh». [Elektronnyi resurs].
Dostupno: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nastroeniya_sredi_ukraincevzarobitchan.html
- [19] MOM «Mihratsiia v Ukraini: fakty i tsyfry» 2016 rik. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf2
- [20] Zovnishnia trudova mihratsiia naseleння Ukrainy. Statystychnyi biuleten za 2015–2017 roky. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

*Стаття надійшла до редакції
10 квітня 2021 року*